

ยาคุมฉุกเฉิน...เรื่องจริงที่ผู้หญิงต้องรู้

ยาคุมฉุกเฉิน ชื่อที่คุณผู้อ่านหลายท่านอาจไม่รู้จักรัก แต่ถ้าบอกว่าเป็น ยาคุมกำเนิดประเภทหนึ่ง หลายท่านคงร้อง อ้อ แต่ช้าก่อน ท่านทราบหรือไม่ว่า ยาคุมกำเนิดฉุกเฉินมีความเหมือนหรือแตกต่างจากยาคุมกำเนิดแบบปกติอย่างไร อีกทั้งยาคุมกำเนิดฉุกเฉินมีวิธีใช้ ประสิทธิภาพ และความปลอดภัย เป็นเช่นไร หากท่านไม่ทราบ การใช้ยาคุมกำเนิดฉุกเฉินก็จะเหมือนกับการใช้ยาอื่นๆ คือ มีประโยชน์หากใช้ถูกต้อง และก่ออาการข้างเคียงหรืออันตรายหากใช้ไม่ถูก

ยาคุมฉุกเฉินมีข้อบ่งใช้อย่างไร

ยาคุมฉุกเฉินมีข้อบ่งใช้ในการป้องกันการตั้งครรภ์ในกรณีฉุกเฉิน ขอย้ำว่าใช้ในกรณีฉุกเฉินเท่านั้น คำว่า “ฉุกเฉิน” ในที่นี้หมายความว่า การมีเพศสัมพันธ์ในคู่สามีภรรยาที่มีการวางแผนครอบครัวและทำการป้องกันการตั้งครรภ์ แต่เกิดความผิดพลาดจากวิธีคุมกำเนิดที่ใช้ เช่น การรั่วหรือฉีกขาดของถุงยางอนามัย การลืมรับประทานยาเม็ดคุมกำเนิดตั้งแต่ 2 เม็ดขึ้นไป เป็นต้น หรือใช้ในกรณีผู้หญิงที่ถูกข่มขืน

รับประทานยาคุมฉุกเฉินอย่างไร

ผลิตภัณฑ์ยาคุมฉุกเฉินที่จำหน่ายในประเทศไทย จำหน่ายเป็นกล่อง มียากล่องละ 1 แผง และแต่ละแผงมียาคุมฉุกเฉิน 2 เม็ด แต่ละเม็ดประกอบด้วยตัวยาที่เป็นฮอร์โมนขนาดสูง คือ ลีvonอร์เจสเตรล (levonorgestrel) เม็ดละ 750 ไมโครกรัม การรับประทานยาที่ถูกต้องคือ รับประทานยาเม็ดแรกให้เร็วที่สุดหลังจากมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ได้ป้องกัน โดยไม่ควรเกิน 72 ชั่วโมง และจะต้องรับประทานยาเม็ดที่สองหลังจากรับประทานยาเม็ดแรกไม่เกิน 12 ชั่วโมง หากมีการอาเจียนภายใน 2 ชั่วโมงหลังรับประทานยาแต่ละเม็ด ต้องรับประทานยาใหม่ และไม่แนะนำให้รับประทานยาเกิน 4 เม็ด หรือ 2 กล่อง ต่อเดือน

การรับประทานยาเม็ดแรกภายใน 72 ชั่วโมงหลังการมีเพศสัมพันธ์ดังกล่าวตามด้วยยาเม็ดที่สองจะให้ประสิทธิภาพในการป้องกันการตั้งครรภ์ได้ 75% แต่หากเริ่มยาภายใน 24 ชั่วโมงหลังการมีเพศสัมพันธ์ จะให้ประสิทธิภาพในการป้องกันการตั้งครรภ์เพิ่มขึ้นเป็น 85% ดังนั้นจึงควรรับประทานยาเม็ดแรกหลังการมีเพศสัมพันธ์ให้เร็วที่สุด

มีคำแนะนำด้วยว่า สามารถรับประทานยาคุมฉุกเฉิน 2 เม็ด พร้อมกันในครั้งเดียวได้ โดยที่ประสิทธิภาพและความปลอดภัยไม่แตกต่างจากการแบ่งรับประทานเป็น 2 ครั้ง ซึ่งในสหรัฐอเมริกานิยมรูปแบบการรับประทานในครั้งเดียว และมีผลิตภัณฑ์จำหน่ายในรูปแบบยาที่มีความแรงเป็น 2 เท่า คือมีตัวยา ลีvonอร์เจสเตรลเม็ดละ 1.5 มิลลิกรัม การรับประทานเพียงครั้งเดียวจะทำให้เกิดความสะดวกมากกว่า การแบ่งรับประทาน อย่างไรก็ตามในบางรายอาจพบอาการคลื่นไส้ อาเจียนจากการรับประทานยาเพียงครั้งเดียวมากกว่าการแบ่งรับประทาน 2 ครั้ง

ความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับยาคุมฉุกเฉิน

มีความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับยาคุมฉุกเฉินหลายประการ ซึ่งขออธิบาย ดังนี้

- มีความเข้าใจว่า ใช้ยาคุมฉุกเฉินเพื่อคุมกำเนิดระยะยาวได้ ความเข้าใจนี้ไม่ถูกต้อง หากสามี ภรรยาที่ยังไม่พร้อมมีบุตรแต่ต้องการคุมกำเนิดในระยะยาว มีวิธีคุมกำเนิดที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากกว่าเช่น การรับประทานยาคุมกำเนิดแบบปกติชนิดเม็ด โดยรับประทานทุกวันวันละ 1 เม็ด นอกจากนี้ การรับประทานยาคุมฉุกเฉินเป็นประจำจะพบอาการข้างเคียงสูง เช่น ปวดศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน เลือดออกกะปริดกะปรอย รวมทั้งพบความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุการตั้งครรภ์นอกมดลูกเพิ่มขึ้น
- มีความเข้าใจว่า ยาคุมฉุกเฉินเป็นยาทำแท้ง ความเข้าใจนี้เป็นความเข้าใจที่ผิด ยาคุมฉุกเฉินสามารถป้องกันการตั้งครรภ์ได้เท่านั้น นั่นคือต้องได้ยาเข้าไปในร่างกายก่อนที่จะมีการฝังตัวของไข่ที่เย็บโพรงมดลูก แต่หากไข่ที่ผสมกับอสุจิได้ฝังตัวที่ผนังมดลูกไปแล้ว ยานี้จะทำอะไรไม่ได้ ดังนั้น ยานี้จึงไม่ใช่ยาทำแท้ง
- มีความเข้าใจว่า ยาคุมฉุกเฉินป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ได้ ความเข้าใจนี้เป็นความเข้าใจที่ผิด การใช้ยาคุมฉุกเฉินนั้นไม่สามารถป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ แต่การใช้ถุงยางอนามัยเป็นวิธีการคุมกำเนิดที่สามารถคุมกำเนิด และป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ได้
- มีความเข้าใจว่า ยาคุมฉุกเฉินอาจทำให้ทารกพิการได้หากรับประทานไปโดยไม่ทราบว่าตั้งครรภ์ ความเข้าใจนี้ไม่ถูกต้อง ทั้งนี้มีรายงานว่า ไม่พบทารกพิการจากมารดาที่รับประทานยาโดยไม่ทราบว่าตนเองกำลังตั้งครรภ์

รับประทานยาคุมฉุกเฉินไปแล้วสามารถป้องกันการตั้งครรภ์ที่ไม่ได้วางแผนได้จริงหรือ

ตัวยาลีโวเนอร์เจสเตรลที่อยู่ในยาคุมฉุกเฉิน เมื่อรับประทานเข้าไปจะมีผลรบกวนกระบวนการตกไข่ รบกวนการที่อสุจิจะว่ายเข้าไปผสมกับไข่ รวมทั้งส่งผลเปลี่ยนแปลงเย็บโพรงมดลูกเพื่อทำให้ยากแก่การฝังตัวของไข่ที่ผสมกับอสุจิแล้ว การรับประทานยาคุมฉุกเฉินจึงไม่ได้หมายความว่า จะไม่ตั้งครรภ์ แต่เป็นเพียงแค่การไปลดโอกาสตั้งครรภ์ลงจากเดิม ดังนั้นระยะเวลาที่เริ่มรับประทานยาจึงส่งผลต่อประสิทธิภาพของยาในการคุมกำเนิดด้วย โดยพบว่าระยะเวลาระหว่างการมีเพศสัมพันธ์กับการรับประทานยาเม็ดแรกทีนานขึ้น จะส่งผลให้ประสิทธิภาพการคุมกำเนิดลดลง

เนื่องจากยาออกฤทธิ์ป้องกันไม่ให้ไข่ที่ผสมกับอสุจิแล้วฝังตัวที่เย็บโพรงมดลูก ดังนั้นหากมีการฝังตัวของไข่ที่ผสมกับอสุจิที่ผนังมดลูกไปแล้วค่อยรับประทานยา ยาที่รับประทานเข้าไปก็จะไม่สามารถเข้าไปป้องกันการตั้งครรภ์และไม่สามารถทำให้เกิดการแท้งได้ นอกจากนั้นประสิทธิภาพของยาคุมฉุกเฉินสามารถป้องกันการตั้งครรภ์ได้ในแต่ละครั้งของการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ได้วางแผนไว้เท่านั้น แต่ยาไม่มีประสิทธิภาพป้องกันการตั้งครรภ์ไปตลอดรอบเดือนที่เหลือ ดังนั้นระหว่างรอบเดือนที่เหลือ จึงควรมีการคุมกำเนิดแบบอื่นร่วมด้วย

ผลข้างเคียงจากการรับประทานยาคุมฉุกเฉิน

ผลข้างเคียงที่พบได้บ่อยจากการใช้ยาคุมฉุกเฉินมักเป็นอาการที่ไม่รุนแรง ได้แก่ คลื่นไส้ อาเจียน ปวดท้อง เจ็บคัดเต้านม มีเลือดออกกะปริดกะปรอยหรือมีเลือดออกมากระหว่างเดือน ประจำเดือนมาเร็วหรือช้ากว่าปกติ อาการข้างเคียงเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องใช้ยารักษา การรับประทานในช่วงเวลาสั้นๆ นั้นไม่เป็นอันตรายแต่อย่างใด แต่การใช้ยาติดต่อกันเป็นระยะเวลานานๆ นอกจากประสิทธิภาพที่ต่ำกว่าเมื่อเทียบกับการรับประทานยาคุมกำเนิดแบบปกติชนิดเม็ดแล้ว ยังอาจทำให้เกิดผลข้างเคียงจากการที่มีระดับฮอร์โมนสูงในร่างกาย ส่งผลทำให้เกิดความผิดปกติที่รังไข่ เยื่อบุโพรงมดลูก รวมทั้งเพิ่มความเสี่ยงในการเกิดการตั้งครรภ์นอกมดลูกถึง 2% เป็นต้น ดังนั้นการใช้ยานี้จึงควรใช้เมื่อจำเป็นเท่านั้น และไม่แนะนำให้รับประทานเกิน 4 เม็ด หรือ 2 กล่อง ต่อเดือน

หลังจากรับประทานยาคุมฉุกเฉินแล้ว เมื่อไหร่ประจำเดือนจะมา

โดยทั่วไปประจำเดือนจะมาหลังจากรับประทานยาภายในเวลาไม่เกิน 1 สัปดาห์ ทั้งนี้หากไม่มีประจำเดือนมา ให้สงสัยว่าตั้งครรภ์ ควรไปพบแพทย์ หลังจากนั้นประจำเดือนของรอบเดือนนั้นจะมาในช่วงเวลาเดิม ในบางรายอาจพบประจำเดือนรอบต่อไปมาช้าหรือเร็วกว่าปกติได้

สรุป

ยาคุมฉุกเฉินเป็นยาที่ผลิตคิดค้นออกมาเพื่อใช้เฉพาะในเหตุการณ์ฉุกเฉินและจำเป็นเท่านั้น โดยจะเกิดผลดีหากใช้ในทางที่ถูกต้อง ในผู้ที่มีการวางแผนที่จะมีเพศสัมพันธ์และยังไม่ต้องการมีบุตร สามารถเลือกใช้วิธีการคุมกำเนิดแบบอื่นที่มีประสิทธิภาพและความปลอดภัยต่อผู้ใช้มากกว่า เช่น การรับประทานยาเม็ดคุมกำเนิดแบบที่รับประทานติดต่อกันทุกวัน การใช้ถุงยางอนามัย การใส่ห่วงอนามัย การใช้ยาคุมกำเนิดชนิดแผ่นแปะ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- Zieman M. Emergency contraception. In: UpToDate Online 18.3. [Online]. Available from: UpToDate, Inc.; 2011. [cited 2011 Mar 29].
- Levonorgestrel. In: DRUGDEX® Evaluations. [Online]. 2011 Mar 14. Available from: MICROMEDEX® 2.0 Healthcare Series; 2011. [cited 2011 Mar 29].
- Westhoff C. Emergency Contraception. N Engl J Med 2003;349:1830-5.
- American Congress of Obstetricians and Gynecologists. Frequently Asked Questions about Hormonal Approaches to Emergency Contraception. 2011. Available at URL: http://www.acog.org/departments/dept_notice.cfm?recno=18&bulletin=1084 Accessed date: March 30,2011.

- The ACOG Committee on Adolescent Health Care. Emergency Contraception. 2010.
Available at
URL:<http://www.acog.org/departments/adolescentHealthCare/TeenCareToolKit/EmergContraception.pdf> Accessed date: March 30,2011.
- Ghosh B, Dadhwal V, Deka D, et al. Ectopic pregnancy following levonorgestrel emergency contraception: a case report. Contraception. 2009 Feb;79(2):155-7.

บทความโดย : ญ. พิชญา ดิลกพัฒน์มงคล

ภาควิชาเภสัชกรรม คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล